

Uvod u bihevioralnu ekonomiju

PRIKAZ KNJIGE

Darko Polšek i Kosta Bovan, ured.

Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2014, 478 str.

Maja Vehovec*

Knjiga *Uvod u bihevioralnu ekonomiju* urednika Darka Polšeka i Koste Bovana sadrži 26 poglavlja koje je napisalo 27-ero autora s domaćom ili inozemnom afilijacijom. Radi se o prvoj zbirci tekstova iz bihevioralne ekonomike na hrvatskom jeziku od kojih su neki znanstvenog, a neki stručnog karaktera. Interdisciplinarni rad psihologa, sociologa, ekonomista i filozofa objašnjava ponašanje donositelja odluka, kupaca i potrošača služeći se pri tome različitim metodama i terminologijom. Interdisciplinarni pristup u uređenju ove knjige poželjan je, pohvalan i suvremen, a ujedno i jedino moguć kada je riječ o ovoj relativno novoj znanstvenoj disciplini staroj tek par desetljeća. Bihevioralna ekonomika istražuje utjecaj socijalnih, kognitivnih i emocionalnih faktora u doноšenju ekonomskih odluka pojedinaca te objašnjava predvidljive odmake od racionalnosti kako je ona definirana u neoklasičnoj ekonomskoj teoriji.

U ovoj knjizi poglavlja stranih autora čine dominantni dio rukopisa, a izvorni radovi domaćih autora obuhvaćaju oko trećinu cijelog rukopisa. Velik dio knjige čine prijevodi poznatih stranih autora koje su urednici, uz dopuštenje izdavača, uvrstili u izdanje ove knjige. Kvaliteta stranih radova i njihovih prijevoda izvrsno se uklapa u zaokruženu cjelinu knjige.

¹ Maja Vehovec, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, Ekonomski institut, Zagreb, e-mail: mvehovec@eizg.hr.

koja obuhvaća 478 stranica. Prijevodi su osobito vrijedni zbog toga što u znanstvenu terminologiju uvode hrvatske izraze iz bihevioralne ekonomike te su pristupačni istraživačkoj zajednici i studentima koji preferiraju tekstove na hrvatskom jeziku. Već sam obujam knjige ukazuje na obilje poglavlja i autora čiji se radovi razlikuju vrstom, stilom i kvalitetom, a koje povezuje interdisciplinaran istraživački interes bihevioralne ekonomike. Želja urednika da pripreme prvu knjigu o bihevioralnoj ekonomici na hrvatskom jeziku ima za posljedicu već spomenutu veličinu rukopisa, ali i neujednačenosti vrste i kvalitete radova. Možda je šteta da urednici nisu iskazali veću kritičnost u selekciji radova jer se visokovrijedni radovi izmjenjuju s nešto skromnijim doprinosima. No, s druge strane, tekstovi u ovoj zbirci čitateljima pružaju primjereno uvid u radove bihevioralne ekonomike te vrlo koristan pregled najvažnijih izvora literature. U knjizi je evidentna dominacija radova psihologa u usporedbi s radovima ekonomista.

Bihevioralna ekonomika je interdisciplinarna disciplina kojoj je izvor u psihologiji, a primjena u području donošenja odluka te je prirodno našla okrilje u ekonomici odnosno poslovnoj administraciji. Autori su kratko predstavljeni na kraju knjige i sažeti opisi njihovih karijera pomažu čitatelju da ih bolje upozna. U popisu autora slučajnom greškom izostavljen je jedan od najvažnijih autora bihevioralne ekonomike Daniel Kahneman. Brza internetska analiza životopisa stranih autora pokazuje kako slobodan razvoj karijera, bez neprirodno postavljenih ograničenja u vertikali i zatvorenosti pojedinih znanstvenih polja, predstavlja temelj za razvoj interdisciplinarnih disciplina. Upravo zbog otvorenosti i logičke povezanosti obrazovanja i novih znanstvenih doprinosa mogli su nastati radovi interdisciplinarnog karaktera koji su u konačnici zaslužili i Nobelovu nagradu. Budući da je interdisciplinarnost osnovno obilježje bihevioralne ekonomike vrijedilo bi pobliže definirati karakteristike interdisciplinarnosti. Cilj interdisciplinarnih istraživanja jest objasniti pojavu ili ponašanje pomoću različitih znanstvenih terminologija i metoda tj. kroz prožimanje spoznaja različitih znanstvenih disciplina. Za razliku od interdisciplinarnih istraživanja, multidisciplinarna istraživanja promatraju pojave ili ponašanja iz perspektive svake znanstvene discipline posebno stvarajući pojedinačna i nezavisna objašnjenja. Povijesno je prevladavao

multidisciplinaran istraživački pristup koji postaje sve manje atraktivran kad je u pitanju pronalazak novih znanstvenih spoznaja i otkrića te ga sve više zamjenjuje interdisciplinarni pristup. Najveći izazov te najrjeđi i najteži pristup u znanstvenim istraživanjima svakako predstavlja transdisciplinarni pristup koji nastoji pružiti zajedničko objašnjenje neke pojave stvarajući nove teorije i gradeći potpuno integriranu priču (Adunmo, Bitterberg i Schindler-Daniels, 2013). Bihevioralna ekonomika interdisciplinarno povezuje ekonomiku i psihologiju objašnjavajući kako donositelji odluka čine svoje izbore.

Prikaz knjige trebao bi čitateljima pružiti kratak opis radova kako bi mogli brže i lakše odabratи ona poglavlja za koja su potencijalno zainteresirani. Pritom je važno istaknuti da je svaki prikaz zapravo subjektivna odnosno pristrana ocjena sastavljača prikaza. Knjigu interdisciplinarnog karaktera psiholog i ekonomist zasigurno će različito prikazati pa će i moja stajališta svakako značajno određivati činjenica da ovu knjigu opisujem kao ekonomist. Moju motivaciju za izradu ovog prikaza predstavljava je prije svega znatiželja da pročitam prvu knjigu bihevioralne ekonomike na hrvatskom jeziku i s čitateljima podijelim vlastita zapažanja. Korijeni te znatiželje prilično su stari te datiraju iz početka osamdesetih godina prošlog stoljeća kada sam napisala magisterski rad o donošenju odluka u uvjetima neizvjesnosti, temeljenom na teoriji racionalnog izbora Von Neumanna i Morgensterna (1944) i psihologiji preferencija Kahnemana i Tverskog (1974). To je bio moj prvi pokušaj znanstvenog istraživanja te mi je kao takav ostao u posebnoj kućici sjećanja. Velik dio citiranih radova na koje se autori u ovoj knjizi pozivaju radovi su koje sam u svojoj znanstvenoj karijeri pratila. Takvi radovi "pomaknutog" interdisciplinarnog karaktera bili su mi inspiracija i razlog zbog kojeg sam birala mentora na *postdocu* ili su jednostavno bili predmet znanstvene ili nastavne znatiželje. U to davno vrijeme znanstvene publikacije nisu bile dostupne na Internetu, časopisi nisu bili indeksirani, a nisu postojali ni registri magisterskih ili doktorskih radova. Odonda se situacija u društvenim znanostima znatno promijenila, a međunarodna vidljivost i dostupnost rezultata znanstvenih istraživanja postale su daleko snažnije. Tada nismo raspravljali o tržišnoj ekonomiji, konkurencije nije bilo, profit je bio stručno i politički neprihvatljiv izraz,

a riječ poduzetništvo nije postojala. Privatni sektor bio je aktivran u vrlo malom i ograničenom obujmu i isključivo vezan za sitnu obrtnu djelatnost. Nakon osamdesetih godina uslijedile su turbulentne devedesete, tranzicija u tržišnu ekonomiju i razvijanje novih nastavnih ekonomskih disciplina. Dodatni impuls mom znanstvenom istraživanju pružio je postdoktorski boravak na Sveučilištu Cornell pod mentorstvom Roberta B. Franka čije ime se često navodi u popisu literature u ovoj knjizi. Jasno je da je jednogodišnje međunarodno iskustvo dodatno proširilo moj interes za pitanja ponašanja, neizvjesnosti u donošenju odluka i racionalnosti u vršenju izbora. Posebni izazov predstavljalo je tumačenje poslovne etike ekonomista Franka, zatim početak primjene eksperimenata u ekonomici (Friedman i Sunder, 1994) kao i utjecaj radova Thalera (1999) koji je tada boravio na Cornellu. Sredinom devedesetih godina već se intenzivirala rasprava o poslovnoj etici te je ona ciljano uvedena u program poslijediplomskog studija poslovne administracije (*Master of Business Administration – MBA*) zbog utjecaja na znanje i vještine studenata koji se pripremaju za izvršne upravljačke položaje. Tumačenje odmaka od racionalnosti i sebičnosti *homo economicusa* i studije slučajeva iz poslovne etike trebale su unaprijediti i proširiti način gledanja studenata te ih upoznati s dimenzijom moralnosti i pogreškama u odlučivanju zbog utjecaja predrasuda i stereotipa. Interdisciplinarne discipline bihevioralna i eksperimentalna ekonomika u osamdesetim godinama su se razvile, u devedesetim su stasale, a zasluge i priznanja, kao što je na primjer Nobelova nagrada, stigli su početkom ovog stoljeća. Za istraživačke rezultate u bihevioralnoj ekonomici Daniel Kahneman je 2002. godine dobio Nobelovu nagradu za ekonomiju, a Vernon Smith za istraživačke rezultate u eksperimentalnoj ekonomici. Ove su discipline povezane iako je pitanje mogu li se počeci eksperimentalne ekonomike povezati s Bernouljevim eksperimentom ili su oni kasnije, po uzoru na eksperimente u prirodnim znanostima, preneseni u psihološka istraživanja. Kako god bilo, eksperimenti krajem dvadesetog stoljeća postaju sve moćniji znanstveno-istraživački instrument u društvenim istraživanjima iako laboratorijski uvjeti predstavljaju prirodna ograničenja koja su posebno izražena u ekonomskim eksperimentima. Ipak, mogućnosti kreiranja novih eksperimenata i primjene eksperimenata u mnogim disciplinama unutar područja društvenih znanosti toliko su velike da vjerujem da

će ova urednička knjiga pružiti još više poticaja mlađim generacijama znanstvenika.

Naziv uredničke knjige *Uvod u bihevioralnu ekonomiju* ima jedan jezični i jedan sadržajni problem. Jezični problem povezan je s riječi ekonomija što je prijevod engleske riječi *economics*. Smatram da je bihevioralna ekonomija netočan hrvatski prijevod, kao što su netočni i prijevodi mikroekonomija, makroekonomija ili osnove (počela) ekonomije. Točan prijevod bi trebao biti bihevioralna ekonomika (*behavioral economics*), odnosno mikroekonomika (*microeconomics*), makroekonomika (*macroeconomics*) ili osnove ekonomike (*foundations of economics*). Netočni su prijevodi početkom devedesetih ušli u kurikulume ekonomskih fakulteta diljem zemlje, takvi su ostali do današnjih dana i utjecali na sve ostale prijevode kao što je to slučaj i u ovoj novoj znanstvenoj disciplini. Slijedom toga konstatirala bih da u naslovu knjige postoji uvjetno formalna greška (ako se može nazvati greškom jer je netočan prijevod prihvaćen u čitavoj zemlji). Drugi je problem sadržajne naravi povezan s odabirom opisa naslova knjige. "Uvod u bihevioralnu ekonomiju" u udžbeničkom bi pristupu bio dobar odabir, ali u slučaju izbora radova u ovoj knjizi navodi na pogrešno razumijevanje njezina sadržaja. Prema mom shvaćanju, radi se o tipičnoj zbirci koja obuhvaća domaće i strane tekstove iz područja bihevioralne ekonomike. Zbirka je to i zbog toga što su rukopisi vrlo različiti po pitanju stila, različitih stupnjeva dovršenosti znanstvenih istraživanja ili stručnih pregleda. Zbog toga bi skup različitih rukopisa prikladnije bilo nazvati zbirkom (ili osvrtom ili prilozima) tekstova iz bihevioralne ekonomike. Radi se o tipično recenzentskoj primjedbi, ali sam je u prikazu ostavila radi objašnjenja potencijalnim čitateljima. Ako se, dakle, zanemare nezgrapan odabir naslova i problem neispravnog prijevoda ipak ostaje ono najvažnije što treba pohvaliti, a to su autorska poglavljia i činjenica da se najznačajniji svjetski autori, dokazani stručnjaci u bihevioralnoj ekonomici, izravno ili u prijevodu, pojavljuju u knjizi na hrvatskom jeziku. Zbog toga, i unatoč prethodnim primjedbama, zaključujem da se radi o iznimno važnom i propulzivnom istraživačkom djelu koje ispituje ponašanje u odlučivanju, povezujući teorijski definirane racionalnosti klasične i neoklasične ekonomike i okolnosti prakse odnosno realnosti načina na koji donositelji

odлука odlučuju sa svim osobnim osjećajima i ograničenjima koje čovjek može imati, a koji se proučavaju u psihologiji. Odstupanje od racionalnosti često se naziva "pogreškama" ili "previdima" koji nisu slučajni, već su uvjetovani primjenom "heuristika" (*heuristics*) ili intuitivnih psiholoških mehanizama koji proizvode pristranosti (*biases*). Program heuristika i pristranosti koji su razvili Kahneman i Tversky čini okosnicu istraživačkog programa bihevioralne ekonomike koja ima značajnu prediktivnu moć.

Bihevioralna ekonomika iznimno je važna disciplina, jer ekonomski odluke koje donose pojedinac ili skupina pojedinaca, ekonomski teorija tumači racionalnim razlozima, a zapravo su rezultat emocija, vrlina, mana, empatije ili sažaljenja, odgovornosti, samilosti i slično. *Homo economicus* je u ekonomskoj teoriji izmišljeni robot savršene racionalnosti liшен moralnosti i svih ostalih ljudskih osjećaja. U izboru odluke ima samo dva zadatka. Jedan je da prati svoj sebičan interes koji govori da racionalna osoba daje značajnu težinu samo troškovima i koristima koji se izravno tiču nje same (sebičan standard odbacuje motive kao što su nastojanja da se drugi ljudi osjećaju ugodno, altruizam, povjerenje i slično). Drugi je cilj sadašnjeg trenutka, koji govori da se racionalne osobe ponašaju učinkovito slijedeći cilj koji su postavile u trenutku izbora (isključeni su motivi kao što je dužnost, samlost i slično). Oba standarda predstavljaju kompromis. Standard sebičnog interesa predstavlja kompromis, jer znamo da su nesebični interesi također važni. Standard sadašnjeg trenutka je također kompromis jer je neodređen i nejasan. Atraktivna osobina standarda sadašnjeg trenutka u racionalnosti jest da nam dopušta širenje analize na neegoistične motive. Nažalost se i svaka bizarna odluka može objasniti jednostavno ukusom. Dakle, *homo economicus* je jednostavno definiran robot, jer je koristan u neoklasičnoj ekonomskoj teoriji koja njime može relativno jednostavno objasniti ponašanje potrošača, institucija i tržišta. Teorija racionalnog izbora polazi od pretpostavke da potrošači na tržište dolaze s vrlo jasnim preferencijama te uz poznavanje cijena alociraju dohodak na za sebe najbolji mogući način. No, nema profesora mikroekonomike koji se nije susreo s ograničenjima u tumačenju ovakvog teorijskog pristupa. Pitanje je samo koliko je njih ovaj problem željelo podijeliti sa studentima. Ukoliko su studentima zaista htjeli objasniti neusklađenost teorije i stvarnog života

morali su uesti argumente psihologa i spomenuti istraživanja bihevioralne ekonomike te ih upoznati sa sustavnim "pogreškama" u odlučivanju, koje nastaju zbog kognitivnih ograničenja. Ako su se držali klasičnih udžbenika mikroekonomike onda je to objašnjenje izostavljeno na štetu razumijevanja i zadovoljstva studenata te na štetu vrijednosti pojedinca i društva, koji su ponijeli sa sobom imperativ sebičnog interesa kao ispravne vodilje u donošenju poslovnih odluka. Moram priznati da su iskustvo u nastavnim eksperimentima te već i sam opis eksperimenata u dokazivanju navedenih "pogrešaka" uvijek plijenili posebnu pažnju studenata. Snažan interes studenata predstavlja samo još jedan dokaz koliko je povezivanje teorije i prakse važno u društvenim znanostima. Kada se 1991. godine na tržištu prvi put pojavila knjiga *Microeconomics and Behavior* Roberta B. Franka¹ ona je taj jaz ispunila te povezala bihevioralnu ekonomiku s neoklasičnom mikroekonomskom teorijom. Objasnjenja da do "pogrešaka" u donošenju ekonomskih odluka dolazi zbog utjecaja dostupnosti informacija iz memorije, načela reprezentativnosti kojom se procjenjuje vjerojatnost ili izgleda da neki događaj ili pojava pripadaju predrasudama ili stereotipima te mentalno sidrenje i prilagođavanje ishoda, povezala su ekonomsku teoriju sa stvarnom praksom u odlučivanju uvjetovanom kognitivnim ograničenjima.

Uz predgovor urednika i uvodna poglavlja Darka Polšeka, Marka Bokulića i Petera Greenfincha te zaključka Herberta Gintisa, knjiga je podijeljena u šest dijelova. Prvi dio obuhvaća radeve koji objašnjavaju heuristiku kao odmak od racionalnosti, drugi dio se bavi intertempolarnim pristranostima, treći je posvećen bihevioralnim financijama, četvrti razmatra teorije dvostrukog procesiranja, peti obuhvaća heuristike ispravnog odlučivanja, a šesti dio usmjerjen je na neuroekonomiku. Krenimo stoga redom te će o svakom dijelu izdvojiti poneka subjektivna zapažanja.

Uvodna poglavlja Polšeka i Bokulića te Greenfincha pružaju vrijedna tumačenja o povezivanju mikroekonomike i psihologije, koja su dovela do razvoja bihevioralne ekonomike. Greenfinch podsjeća da se povijesni početak tog povezivanja nalazi u djelu Adama Smitha *Teorija moralnih*

¹ Trenutno je dostupno deveto izdanje, a knjiga je prevedena na šest svjetskih jezika.

osjećaja (na koje se također poziva i Robert B. Frank), a koje je dugo bilo zapostavljeno i tek se krajem dvadesetog stoljeća vratilo u intenzivnu znanstvenu raspravu. Neoklasična ekonomska teorija racionalnog izbora svjesno je postavila čvrsta ograničenja u definiranju racionalnosti radi želje da društvenu znanost, po pitanju mjerljivosti, približi što bliže prirodnim znanostima. Zbog toga se kasnije svako odstupanje teorije od prakse naziva "pogreškama", pristranostima ili heuristikama. Polšek u uvodnom poglavlju detaljno obrazlaže na kojim ograničenjima počiva model racionalnog izbora i zašto istraživanja kognitivnih utjecaja objašnjavaju odstupanja od modela racionalnog izbora u donošenju ekonomskih odluka te kako je metoda eksperimenta u ekonomici doprinijela razvoju bihevioralne ekonomike. U traženju poveznice između teorije i prakse nije se razvila samo bihevioralna ekonomika već i institucionalna ekonomika i ekonomika informacija, a priznanja kroz Nobelove nagrade (Coase 1991., Akerlof, Spence i Stiglitz 2001. te Kahneman i Smith 2002.) znatno su doprinijela da se nove znanstvene discipline prepoznaju i usvoje. Danas se otišlo i dalje pa se u pojedinim disciplinama potpuno ruše tradicionalne ograde, a nove spoznaje traže se u interdisciplinarnosti. Skeptičnost tradicionalnih ekonomista ili tradicionalnih psihologa te drugih tradicionalista oko toga što predstavlja pravu suštinu ili znanstveni doprinos polako i sustavno gubi smisao. Oba uvodničara spominju različite vrste tzv. pogrešaka, koje su zapravo samo uvjetno nazvane pogreškama, jer racionalnost može biti definirana na različite načine.

U nastavku knjige, pod naslovom "Paradigma 1" heuristikama kao odmaku od racionalnosti bave se autorice i autori Evitiatini, Kahneman, Tversky, Mažar, Ariely, Slovic, Ori i Rom Brafman, Bovan, Bokulić, Polšek, Thaler, Sunstein i Mušura. Radi se o deset autorskih priloga među kojima dominantnu vrijednost predstavlja Polšekov prijevod pionirskog rada Kahnemana i Tverskog iz 1982. godine u kojem se opisuju tri najpoznatije heuristike: reprezentativnost, dostupnost te sidrenje i prilagođavanje. Osim njihovog pionirskog rada također ističem Kahnemanovu zanimljivu raspravu o čudesima i greškama intuitivnog mišljenja. Posebnu pozornost zavređuju eksperimenti koje su opisali ekonomistica Mažar i psiholog Ariely u dokazivanju iracionalnog i racionalnog nepoštenja. Opis avionske

nesreće i drugi primjeri Orija i Roma Brafmana spadaju u one popularne tekstove koji nisu ni znanstveni ni stručni, ali izazivaju pozornost kao i svaki dobro napisan i argumentiran novinarski tekst. Pregled heuristika sidrenja Bokulića i Polšeka koristan je za sve one koji žele poduzeti daljnja znanstvena istraživanja u ovom području.

O intertemporalnim pristranostima raspravljaju Daniel Gilbert i Kosta Bovan. Radi se o dva zanimljiva teksta, koja su u ovoj knjizi reproducirana, a koja se bave iluzijama u planiranju te predviđanju budućih događanja, temeljenima na prethodnom iskustvu. Nakon intertemporalnih pristranosti slijedi dio posvećen bihevioralnim financijama. O njima pišu Velimir Šonje te Marko Bokulić i Kosta Bovan. Ekonomski tekst Velimira Šonje izvanredno je promišljen osvrt na bihevioralnu ekonomiku. Šonje je ekonomist koji je stekao različita iskustva: od rada u znanstvenom institutu, preko centralne banke, zatim privatnog bankarskog sektora te konačno u vlastitom poduzetničkom projektu. Vjerojatno su raspon i različitost praktičnog i znanstvenog iskustva ovog iznimnog stručnjaka, uz ostalo, omogućili širinu i mudrost promišljanja te je ovaj rad, prema mojoj subjektivnoj ocjeni, do sada najbolja analiza jednog hrvatskog ekonomista u području bihevioralnih financija. Ona povezuje ekonomiku kroz financije s pitanjima racionalnosti u odlučivanju i efikasnom funkcioniranju tržišta. Šonje traži i obrazlaže argumente te izbjegava površno navijanje za bilo koju od opcija o tome tko je u pravu, a tko u krivu. On suvereno objašnjava postavke klasične i neoklasične ekonomске teorije, valjanim argumentima obrazlaže korisnost interdisciplinarnog pristupa te gradi mostove prema transdisciplinarnom pristupu donošenju odluka u uvjetima neizvjesnosti.

Četvrta tema bavi se teorijom dvostrukog procesiranja. Poglavlje autora Wilsona prijevod je iz 2002. godine poglavlja knjige prestižnog izdavača, a poglavljje autora Kahnemana je prijevod njegovog govora pri dodjeli Nobelove nagrade 2002. godine. Oba su poglavlja zanimljiva. Prvo, jer se bavi funkcioniranjem naše svijesti i pitanjem koliko znanje možemo svjesno kontrolirati i drugo, zbog prijevoda inspirativnog govora Kahnemana. U njemu on ističe zasluge svog pokojnog suradnika Amosa Tverskog i koliko je njihova zajednička i bliska suradnja pridonijela novim znanstvenim

spoznajama u ispitivanju psihologije intuitivnih opažanja. Heuristika dostupnosti, reprezentativnosti i sidrenja za procjenu vjerojatnosti dokazuje postojanje pristranosti u odlukama ili stavovima. Radovi Kahnemana i suradnika znatno su doprinijeli razvoju bihevioralne ekonomike, posebno u financijama i menadžmentu.

Peti dio knjige, s doprinosima šest autora, raspoređenima u pet poglavlja, nazvan je "Paradigma 2", a bavi se heuristikama za ispravno odlučivanje. Prenesen rad Pinkera iz knjige *Prazna ploča* raspravlja o tome kako radi um. Psiholog Mikloušić dao je svoj znanstveni doprinos shvaćanju racionalnosti i heuristika kroz evolucijsku perspektivu psihologije. Gigerenzer i Brighton pružaju zanimljiv doprinos diskusiji heuristika i njihovih prilagodbi u odnosu na okolinu. U prijevodu rada Gigerenzera i Todd-a ide se dalje u analizu heuristika i adaptivnih alata i kako sami autori tvrde, radi se o "priči naših uspjeha i neriješenim izazovima" u funkcioniranju uma. Ovaj dio knjige završava trećim radom Gigerenzera koji, sada u suradnji s Goldsteinom, diskutira o heuristikama prepoznavanja temeljenim na kognitivnim adaptacijama.

Izdvojeno je poglavlje o neuroekonomiji, a zapravo neuroekonomici, u kojem se ističu karakteristike ovog interdisciplinarnog područja za koje autor Henderson tvrdi da predstavlja kombinaciju neuroznanosti, eksperimentalne i bihevioralne ekonomike te kognitivne i socijalne psihologije. U njoj se također povezuju teorijska biologija, računalne znanosti i matematika zbog čega predstavlja istinski interdisciplinarni spoj znanja različitim znanstvenih područja, polja i disciplina. I ovaj autor smatra da su bihevioralna ekonomika pa i neuroekonomika nastale iz potrebe da se objasne anomalije ili pogreške standardnog ekonomskog modela izbora. Neuroekonomika je nastala nadograđujući i povezujući spoznaje iz različitih disciplina, a ne zbog toga što je standardni ekonomski model odlučivanja pogrešan ili kognitivna psihologija ograničena. Termin nedovoljnog, nedostatnog ili ograničenog prikladniji su od termina pogrešnog. Ako novim znanstvenim spoznajama pristupimo na ovaj način onda će svako interdisciplinarno istraživanje nuditi nove znanstvene vrijednosti, jer metodologija, alati i instrumenti pojedinačnih znanstvenih

disciplina nisu dovoljni sami za sebe ili predstavljaju prejaka ograničenja. Ta je činjenica lijepo objašnjena intertemporalnim modelom izbora koji u neuroekonomici uvodi utjecaj serotonina, dopamina i hormona kortizola i oksitocina.

Knjiga ciljano umjesto zaključkom završava prijevodom rada američkog ekonomista Gintisa koji budućnost bihevioralne ekonomike promišlja kroz teoriju igara. On smatra da se ponašanje donositelja odluka može uskladiti s modelima teorije igara kroz korigirani model racionalnog izbora te se sve bihevioralne discipline moraju objediniti u iznalaženju jedinstvenog modela objašnjenja ljudskog ponašanja. To je istinski poziv za transdisciplinarni integrirani znanstveni pristup istraživanju, a vrijeme će pokazati hoće li ovaj Gintisov otvoreni izazov uroditи plodnim rezultatima.

Na samom kraju prikaza knjige, što poručiti potencijalnim čitateljima? Važno je da čitatelj prihvati činjenicu da knjiga obiluje autorima i radovima što rezultira jako zanimljivim tekstovima, ali i tekstovima neujednačene kvalitete. Stoga bi prva preporuka bila čitati knjigu s jasnim planom, a zaključna poruka da se radi o korisnoj knjizi s pojedinačno vrlo vrijednim radovima te stoga svakom čitatelju preporučujem napraviti izbor tekstova prema osobnim preferencijama iz obilja onog što je ponuđeno.

Literatura

Adunmo, Keji, Christina Bitterberg i Angela Schindler-Daniels, 2013,
"Pulling It Together", Policy Brief, FP7 Net4Society, http://www.net4society.eu/_media/PB_N4S_FINAL.pdf (pristupljeno 5. siječnja 2015.).

Friedman, Daniel i Shyam Sunder, 1994, *Experimental Methods: A Primer for Economists*, Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Thaler, Richard, 1999, "Mental Accounting Matters", *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), str. 183-206.

Tversky, Amos i Daniel Kahneman, 1974, "Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases", *Science*, 185(4157), str. 1124-1131.

Von Neumann, John i Oskar Morgenstern, 1944, *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton, NJ: Princeton University Press.